

З гори, порослої вільхами та яворами, відкривався завершений, мов на картині, краєвид: зразу під горою зеленаве скло річечки в пласких берегах (іноді річечка здавалась живим сріблом, налитим у колбу); далі слався луг бахматю скатертиною, а по тій скатертині отарою порозбігались кущі, та ще копиці сіна стояли сірими шоломами, які начебто загубили витязі невідомого війська; за лугом починався ліс, що густою ведмежою шкурою темнів до горизонту. Стоячи на горі, Дмитро Жерелиця вбирив жадібними очима простір, який відкривався перед ним, — і такий самий неоглядний простір поселявся в його душі, надаючи їй незамкнутості, нескінченності. Милуючись краєвидом, він заспокоювався, впадав мало не в протрацію, коли зникало сум'яття думок і почувань, натомість єство вбирало в себе просто оцей гай — і більше нічого... просто річечку... просто копиці сіна... просто ліс — і більше нічого...

— Здрастуйте!

Невисока, кругленька, вона схожа на диню-дубівку. Голова в неї теж кругленька, щоки кругленькі, а блискучі тернові очі світять таким приємним усміхом, що мимоволі маєш віддячити усміхом. Дві макові пелюстки вуст то розмикаються, наче од вітерцю, показуючи білі зерна зубів, то знову змикаються, й усміх весь час мерехтить на них, як сонячний зайчик.

Вона стоїть серед цвірінкання, щебету, тьохкання дитячого садочка. Цілий виводок вихором в'ється довкола її міцної, зграбної постаті.

"Як бджолиний рій", — думає Жерелиця, милуючись із привітної виховательки. Їй відповідає:

— Доброго ранку.

Те цвірінчання-щебетання-тьохкання віддаляється, віддаляється в тому співі і вона, вихователька, а Дмитро Жерелиця вже не так

милується веселою легкістю краєвиду, що відкривається з гори, як поглядає поміж яблунь та лип, де граються діти з колгоспного садка, де у затінку вишні сидить на землі вихователька з розгорнутою книжкою на колінах...

Згодом Жерелиця писав листа своїм друзям. "У селі звели новий Будинок культури, а я живу в старому клубі. В моїй кімнаті раніше, видно, зберігались інструменти духового оркестру, бо знайшов старий мундштук і досить пристойний барабан. Колишній завклубом залишив у кімнатці також усяке рибальське причандалля, що зіпсувалось чи напівзогнило: хватку-рогелю, саджалки, сітку, ятірець. Тут протікає Сейм, риба в Сеймі водиться, отже, прохарчуюсь патріархальним чином. Є електрика, керогаз. У людей беру молоко, в магазині купую хліб". В іншому листі, до знайомої художниці, писав про село. "Серпень — августійший місяць року. В селі тепер усе достигло: яблука, груші, сливи. Гарбузи на городах — як тюлені чи моржі. Кукурудза — із-за пазухи в качана виглядають такі соромітні груди, що хочеться мимоволі відвернутися. Соняшники — як решета чи підрешітки. Буряки на городах зеленіють, наче козацьке військо в оксамитових строях. Бджоли до вуликів носять не пергу, не мед, а солодку серпневу музику, з якої ще потім треба буде викачувати пахучий мед. Повітря — густе, в ньому таке тлумовисько запахів, стільки аромату, що можна очманіти. Як воно пахне ополудні, коли у високостях зріє сонце; а як увечері, в передчутті прохолоди; і вночі — під низькими древлянськими зорями, що, здається, теж пахнуть прив'ялим полином і чебрецем; та ще на світанку — тоді запахи чисті й гострі, відволожені студеною росою, і дегустувати до безтями таку розкіш зміг би найвибагливіший гурман".

У вікно було видно старий яблуневий сад, кулясті липи в саду; під вишнею сиділа вихователька й читала книжку. Жерелиця, примружившись, вглядався в її обличчя, яке звідси, з приміщення, видавалось йому цвітом оксамитово-темної мальви, яких так багато росло в цьому селі... Згодом складав листа найближчому своєму товаришеві... "В душі так, наче там учора відгримів грім весняної грози, й тепер зосталась тільки пам'ять про те апокаліптичної сили двигтіння. От

більше досвіду, а я не певен, що досвід став мудрістю, бодай підсвідомо. Молоді пориви манили перспективою. А тепер ось жадане майбутнє обернулось не тільки на нинішній день, а й на минулий,— і що? Ілюзій поменшало, а без ілюзій якось прісно, правда... Чи працюється? Так, всякий дріб'язок, щоб не втрачати техніки, щоб пальці не забули навичок. Якись постійні саморевізії, самобичування, кпини. Моя гординя відцуралась від мене, як зрадлива жінка. Можливо, мій настрій — лише благодотворний хаос, лише гумус, із якого щось виросте. В усякому разі, хотілося б вірити в свій самообман..."

Віднісши листи до контори колгоспу, де голубіла поштова скринька, Жерелиця взяв у сільмазі сиру, печива й подався назад.

Чіпким своїм оком він помічав усе, що можна було б змалювати (й оцю соколиноброву тітку з двома курочками-леггорнами біля грудей; і роздягненого до пояса теслю, що збиває домовину серед подвір'я, порослого лободою; і двох білявеньких дівчаток-близнючок, що в чотири руки крутять корбу, витягуючи відро води з криниці), та знав наперед, що наміри так і зостануться намірами.

Опинившись на горі, Жерелиця мимоволі задивився на осяяний сонцем краєвид, що відкривався далеко наокіл, і якась болісна струна затремтіла в єстві... Що йому треба в цьому світі? Чому колотиться душею, чому не вгамується? Хіба це не смисл, хіба не призначення: отак ширяти поглядом у цьому пісенному безмежжі й більше нічого ніяк не прагнути?

Стежечка снувалась по схилу гори, на цій стежечці почулось цвірінькання-щебетання-тьохкання, і вже незабаром із сутінкових хащів показала барвиста дитяча вервечка, рум'янощока, бистроока. Дитячий садок, мабуть, повертався від річки. Обличчя у виховательки, засмагле й свіже, випромінювало ласку і любов, і в кожному її русі вгадувалась велика жіноча лагідність. Лагідність до всього: до дітей, до літа, до неба, до повітря і до нього, до Жерелиці.

Й коли та вервечка всоталась у розчинені двері клубу, Жерелиці знову подумалось: таки й справді мальва, розквітла щедра мальва, так і хочеться взяти її обличчя в свої долоні, наблизити до себе, зазирнути в тьмаві джерела очей...

За старим садом брижились горбки, й на цих брижах, порослих калиною, Жерелиця з великими труднощами нарвав живавих стебел Петрового батоба. Скупі квіти, припалені серпневою спекою, не втратили свого святкового лазурового блиску, і, здається, в їхньому дзеркальному свіщенні можна було б углядіти відображення свого обличчя. Думаючи про живий барвистий спектр живих квітів, Жерелиця повертався назад до клубу, до своєї пропахлої глиною і вапном кімнатки, коли йому знову здибалась молода вихователька. Вона йшла з відром води, й очі її блищали, як вишні, омиті літньою грозою.

— Візьміть,— сказав Жерелиця, простягаючи їй жмуток Петрового батоба.

— О, спасибі,— сказала з дитячою щирістю, беручи квіти лівою рукою, а в правій тримаючи повне відро.— Зараз поставлю в глечик, спасибі.

"В неї багато природного чару,— думав, полуднуючи хлібом, сиром та помідорами. Через прохилені двері долинав із клубу гамір дітей, які чи то обідали, чи то вкладались до денного сну.— Усміхається так, наче хлюпає літеплом. Достоту мальва, що стоїть на хатньому причілку, а біля неї гудуть бджоли".

І вже не міг не думати про виховательку. Далі заходився малювати: на одному аркушику зобразив її в дитячому гурті. Хутко впорався і з другим малюнком: сидить під яблунею, читає книжку. На третьому йшла з відром води... Жерелиця так захопився, що на четвертому малюнку вдався до фантазії: вона стоїть на горі, на долоні тримає жар-птицю, яка іскрить казковим промінням.

І вихователька дитячого садка теж чимось скидалась на цю нереальну жар-птицю.

Жерелиця пришпилив малюнки кнопками на стіні, що випирала сухоребрими дилюками. Малюнки були його першими пробами за чимало останніх днів, і він мимоволі радів цим пробам, як доброму знаку...

Вже ввечері хтось постукав у двері.

— Ввійдіть! — заскочений зненацька, скрикнув Жерелиця.

Рожеве плаття не так обтягувало її тіло, як обертало на тугий сонячний згусток; такої самої рожевої барви стрічка перевила над чолом чорне волосся; губи, здригаючись від гамованої усмішки, наче пульсували, наче струмом були пронизані, а темно-карі очі ритмічними сплесками посилали теплу ласку, мовби з очей виривались птиці — одна за одною.

— Спасибі за квіти,— сказала вихователька садочка.— А я вам принесла молоко.— І, приховуючи ніяковість, пояснила:— Колгосп випикує для дітей стільки, що зостається.

Поставила каструльку з молоком на столі, роззирнулась по кімнаті — і вже наступної миті завважила пришпилені на стіні малюнки.

— Ой, хто це?!

Розглядала малюнки, а Жерелиця стежив за напрочуд м'яким, мелодійним контуром її профілю, який йому, либонь, так і не вдалось передати.

— Як вас звати? — поспитав Жерелиця, ставши поряд.

— Марія,— мовила так, наче дарувала своє ім'я. І вже наступної миті докірливим рухом склала руки на грудях: — І то треба було вам малювати?

— Кого? — примружився.

— Та наш садок. І мене.

— Маріє, вам неприємно?

— Приємно. І все-таки... не слід було.

— Чому?

— Намалювали — й наче привласнили собі.

— І вас привласнив?

— І мене.

Її докір був по-дитячому несподіваний, але такий щирий, ненаганий, що Жерелиця відчув непевність, наче й справді зазіхнув на заказане.

У проймі вікна сідало сонце — там, над гребенем лісу, у беззвучних вибухах рожевих, фіолетових і фіалкових хмар. Жаринки сонячних відблисків палахкотіли в зіницях Марії, у звужених скалках гострих вертикальних чоловічків.

— Знаєте, як можна привласнити?

— Як?

— А отак...

І, відчувши в горлі тривожний холодок, спонукуваний якимось веселим, безконтрольним бажанням, Жерелиця пригорнув її — невисоку, тугу, зграбну — до себе. Це сталось несподівано не тільки для молодії жінки, а й для нього самого, і, вдихаючи полиновий дух її сухого волосся, ловлячи щокою й губами тепло її шиї, Жерелиця з досадливим острахом очікував на ту мить, коли вона відштовхнеться ліктями і, отямившись, дорікне гірким словом.

Проте Марія, наче втративши свідомість, не відривалась від його грудей. Жерелиця, зрадівши, обома долонями взяв її голову, підвів угору несподівано збіліле й зрум'яніле обличчя і поцілував у губи. Спершу Марія не відповідала на поцілунок, та вже наступної миті її вуста здригнулися, затремтіли, розімкнулись...

А вже напіводхилившись, глянувши зволоженими очима, що своєю сутінковістю нагадували тьмаві ягоди осінньої ожини, спитала:

— Ось так і привласнили?

І хутенько подалася з кімнати, залишивши полиновий запах кіс, а в тілі дроз тривоги — мовби від холодної вечорової м'яти.

"Може, сприйняла за жарт і відповіла так само жартома?"

Дивився на малюнки, які прикріпив на стіні. Тепер, у стемнілій кімнаті, вони стали виразнішими, й так само виразнішою стала на малюнках вона, і у виразі її обличчя наче появився лукавий докір. Адже не було раніше тієї лукавинки, де ж узялася?.. Зі збудженням прислухався до гамору дітей за стіною — діти вже розходились по домівках, і їхній щебет долинав також із надвору. Жерелиця взяв олівця, вивів перші рядки, що склались мимоволі: "Як добре жити при свічках каштанів! Ярцвіт-яранка світить по садах. А по лісах присвічують шафрани, і завербляник світить по річках". Спалах сиюхвилинного настрою накладався на спомин про весну, на спомин про юність, і нинішні почуття наче стали детонатором,

од якого вибухнули емоційні поклади в його єстві... "Як добре жити в саяві анемонів! Боза коральна — мовби жовта гать. Агави дивна мерехтить корона, й корони маків кров'ю хлюпотять". Наче спалахнула веселка в душі, й під крилами тієї веселки стало далеко видно — в серці його, стало видно в минулому... "Як добре жити в спалахах будянок, що не згасають і в осінній час!.. Всміхаються русалки деревляні, й волові очі дивляться на нас... Як добре жити під брусничні дзвони, під вересу блідо-рожевий спів і наслухать тройзілля білі тони і сині обертони синяків!" І вже чомусь нинішній день набирав для Жерелиці не буденного значення, а — ще не минувши — начебто поставав із вершини іншого часу, який мав колись приплинути, й нинішня пригода вже ледь-ледь поставала в іншому світлі, втрачаючи наліт побутової банальності... "Як добре жити — світить цвіт шовковиць, і конич дикий полум'ям горить. І тернослив терновим каже словом про те, як добре в цьому світі жити!"

Згодом, вибравши найвище місце, він сидів на горі й дивився на простір, що відкривався далеко, в глибину серпневого вечора, а в цій темно-бузковій далині літали й літали ластівки. Спереду вони були схожі на фюзеляжі мініатюрних реактивних літаків, і їхній політ теж скидався на політ літаків, коли вони творять фігури вищого пілотажу. Ось тільки ластівки літали без надсадного літакового реву, без грозового шуму, не чулось навіть посвисту їхніх крил, лише зрідка лунало приглушене, покvapливе щебетання-шамрання...

За спиною зашелестіли кроки, й Жерелиця обернувся.

— Можна з вами посидіти? — спитала Марія, м'яко фосфоресцюючи в сутінках рожевим платтям. І здавалось, що й губи її фосфоресцюють притлумленим інфрачервоним світлом, і очі так само — тільки вже густою ожиновою темнокарістю.

— Сідайте, Маріє, землі не пересидите. Земля — велика...

Марія сіла на спориші несподівано близько. Здавалось, її тіло — особливо ж напіводкриті у викоті плаття груди, шия і щоки — пашить сухим серпневим жаром. Либонь, зараз Маріїне тіло, як і земля довколишня, випромінювало тепло, надбане за цілий день.

— Тільки не думайте, що в мене совісті нема чи я некультурна...

— Чому ви так?..— здивувався Жерелиця з почутого.

— Бо сидите самі, а я прийшла заважати.

— І зовсім не заважаєте, навпаки. Удвох легше мовчати.

— А я мовчати не вмію, в мене рот не затуляється.— Її грудний оксамитовий голос задзвонив, як дзвоник, веселою скоромовкою.— Думаєте, я українка?

— Чорнява, схожа на українку...

— Еге, в мені багато всякої крові злилось до купи. Прадід був циганом, а прабабка грекинею, далі дід узяв собі полячку, полячка вийшла за росіянина. Мій батько женився на українці. Ось тепер уся їхня кров і говорить у мені, зрозуміло? Я можу вам стільки за себе нарозказувати, що за тиждень не переслухаєте. Хочете?

— Розкажуйте, Маріє.

— Скажіть, навіщо мене обняли й поцілували в клубі? — несподівано спитала.— З нудьги чи за розвагами скучили?

— Ви мені... подобаєтесь,— над силу мовив Жерелиця, побоюючись, що зізнання прозвучить із вимушеною нещирістю.

— Ой, правда?!

— Правда.

Майже смеркло. Сутінок стояв у старому саду на горі, закосичив сутінок і верхівки дерев по схилу гори, погасив свічення води в Сеймі. Здавалось, що в лузі пересуваються химерні тіні. Марія мовчала, й раптом Жерелиця відчув на своїй шиї тугі, як житні перевесла, її руки, відчув на скроні пульсуюче її дихання. Обійми були такі несподівані, що в першу мить забарився відповісти і вже згодом знайшов її губи, які відкрились щілинкою, а з щілинки віяло терпким холодком.

— Ви нічого не думайте,— шепотіла Марія в перерві між поцілунками, і зуби її зблискували, як місячна доріжка на воді, і за напівопущеними повіками клубочився світлий дим у погляді.— Ви тільки нічого не думайте...

Жагучість її обіймів була така несподівана, що Жерелиця краєм свідомості не вірив у їхню справжність.

— О незрівнянний! — вирвалося з її уст.

"Мені причулось,— потай відзначив Жерелиця.— Не могла ж вона так назвати мене". І тепер, пригортаючи Марію, відчував дивну відстороненість від усього, що відбувалось.

— О незрівнянний! — знову прошепотіла Марія.

"Я — незрівнянний? — снувалося скептичне в його свідомості.— Що за дитяча екзальтація, озброєна школярськими, вчитаними фразами! Здається, я ще ніколи не був незрівнянним..."

— О!.. О!.. О!..

Стомившись від поцілунків, Марія поникла головою, і волосся — вже без рожевої стрічки — впало на чоло, затулило щоки, й тепер лише ніс, як примарний світлячок, ледь білів.

— Серце заболіло,— зізналась.— У вас є корвалол чи валідол?

У кімнаті, увімкнувши електрику, Жерелиця дав їй патронник із кружальцями валідолу, і Марія, поклавши в рот одне, усміхнулась вибачливо.

— Мені не можна хвилюватись.— І по хвилі попросила: — Погасіть електрику, бо можуть заглянути у вікно і всяке подумати.

У темряві запало мовчання. Непевним рухом Жерелиця обійняв Марію правою рукою, і жінка у відповідь прихилилась йому головою до плеча.

— Знаєте, за що мені подобається? — зрештою прошепотіла.— Що при вимові у вас якось так чудно звучать шиплячі. І що на скронях уже є сиве волосся. І за те, як ви дивитесь,— глибоко й наче сердито, вимогливо, наче всі перед вами винуваті.

"Господи,— билось у ньому здивування,— хіба можна за таке подобатись? І яка особливість у моєму погляді, і хіба справді мої шиплячі так звучать?.. Чи можна подобатися за сиве волосся на скронях?.. Якись несусвітні речі!"

— І ваш профіль!.. Я ні в кого не бачила такого профілю!.. О незрівнянний!

"Ця екзальтація справжня чи награна? Мовби говорить не жива людина, а прокручується магнітофонна стрічка, де записано оперетковий текст".

— Нічого особливого в моєму профілі нема,— спробував обережно заперечити Жерелиця.

— О, не кажіть! — вирвалось палке.

"Я й справді встряв у якусь оперетку, але як мені тепер поводитись? Так, щоб не випадати з жанру? Я так не можу".

— От коли ви йдете чи стоїте на горі — я весь час дивлюсь на вас,— шепотіла.

— Весь час?..

— Так зі мною — вдруге в житті. Вперше я закохалась, коли мала шістнадцять років...

"Отже, закохалась,— і вірячи, й не вірячи, міркував Жерелиця.— Й отак зізнається? Всяке випало спізнати в житті, а щоб таке?.."

— У Володьку закохалась,— шепотіла. Вони стояли біля вікна, відчиненого навстіж, і в кімнату линули запахи серпневої ночі. Скалки місячного проміння хлюпотіли на Маріїних вогких губах, тріпотіли на перламутрі її зубів, гостро жевріли в очах.— Володька так і не взяв. Його забрали до армії, після армії він уже не вернувся в село, а там і женився, де служив. Я аж у двадцять років вийшла заміж за Антона — й то тільки тому, що він мав профіль такий, як у Володьки. Як цілувалась, то заплющувалась — усе здавалось, що цілуюся з Володькою. А дочка народилась, то чоловік хотів назвати Катрею, а я — тільки Володимирою. І вийшло по-моєму. Якось приїхав Володька в село, з жінкою та дитиною, здибала їх біля школи, поздоровкались і розійшлись. Він не знав — і ніколи не знає. А я потім стільки плакала!

Голосок її лунав, як потічок, що біжить по камінню, дзюркоче, світиться, мерехтить, і в звучанні того потічка весела нота — основна, та все ж таки прихований біль чується...

— З Антоном я розлучилась...

— Чому? — меланхолійним тоном спитав Жерелиця. Розповідь про чуже життя залишалась поза його свідомістю — чи не тому, що теж видавалась начебто несправжньою?

— Почав пити, заглядався на інших. І дівчата його любили. А я не могла дозволити, щоб він іще зустрічався з кимось.

— Тепер він жонатий?

— Жонатий. Живе через город від нашої хати. Дітей не мають, то обоє з жінкою носять цукерки Володимирі, їй уже дев'ятий рік. А я не серджусь на них, зла не маю.

— А ви, Маріє, вийшли заміж?

— Ні.

— Чому?.. Скільки років минуло після вашого розлучення?

— Шість років... І знаєте, за цей час я ні з ким не зустрічалась.

— Ні з ким? — вихопилось у Жерелиці.

— Ні з ким,— нервовим сміхом засміялась Марія.— Був тут один приїжджий, хотів женитись, обіцяв удочерити Володимиру, а я відмовилась.

— Чому?

— Не любила його. А раз не любила, то навіщо? Аби знов заплющуватись — і бачити чужий профіль?

— Але ж вам... скільки років?

— Скоро матиму тридцять три.

— Ще можете влаштувати своє життя... А дочка могла б полюбити вітчима.

— Не хочу нікого обманювати... Знаєте, ніхто не вірить, що шість років я живу сама. Навіть мати не вірила спочатку — вона живе на іншому кутку села, то кілька разів приходила перевірити посеред ночі або перед ранком. І нікого не заставала в моїй хаті. Є тільки один чоловік, який вірить.

— Хто?

— Антон, із яким розійшлась. Знає мою вдачу. Одного разу навіть просив, щоб я таки вийшла заміж — тоді йому легше стане. А я не можу... Я не можу без любові.

— А мене ви полюбили, Маріє?

— О незрівнянний! — в пориві припала до Жерелиці, стала цілувати — груди, шию, підборіддя. Губи їхні злились — м'яким холодком валідолу, терпкою студеністю освіжали її поцілунки. В перерві між обіймами та поцілунками вона шепотіла в безтямі: — Як я давно хотіла зустріти вас! Скільки приглядалась — усі не ті, не ті... А ви приїхали, я тільки глянула — й серце впало...

"Серце впало... Невже це відбувається насправді? Нинішня ніч колись видаватиметься нереальним сном. Наївність природна в шістнадцять років. А коли наївність не минає в тридцять три? Унікальний випадок. А може, не унікальний, і я в своїх сорок так нічого й не втямив у жіночому єстві?.. Серце впало!.."

І, наче тікаючи від своїх роздумів, прагнучи забуття, Жерелиця знову припав до її губів, що холодили м'ятою. Марія враз випручалась із його обіймів, спритно сіла на підвіконні.

— Важко дихати,— сказала. І вмить: — А ви мене любите?

— Люблю,— затнувшись, мовив Жерелиця. Й ніщо не здригнулось у душі. Лише усміх блукав на устах.

— Як?

— Ну, люблю...

— Але ж не так, як я, правда?

— Мабуть, не так... Ви, Маріє, по-своєму, а я по-своєму.

— Ви знаєте, як я вас люблю? Ви мене так не любите? Не любите, ні!

— Маріє, ви мене любіть своєю любов'ю, а вас я любитиму своєю любов'ю,— наче виправдовуючись, наче відчуваючи провину, тихо говорив Жерелиця. Був, либонь, винуватий перед її екзальтованою щирістю, перед її дитячим спалахом, на який не міг відповісти з такою самою безоглядністю. Не міг відповісти, а брехати — язик не ворухнувся б.— Не можна вимагати, щоб я любив вас такою самою любов'ю, правда?

"Що я плещу? Мені трудно повірити в її щирість, бо я зачерствів, погас, звітрився, але ж вона — щира, і її слова — це релікт її молодості, але релікт невигадааний. Як їй сказати, що обманулась, що не на мене чекала, що не мене мала зустріти?"

— Тільки не треба обману... Коли Антон став обдурювати — ми розійшлись.

Марія зітхнула, й по тому зітханні запала тиша. Кімната без її голосу стала порожнісінька — от наче щойно билась тут феєрична птаха, ширяла з кутка в куток, шукаючи виходу, щебетала, світила барвистими крильми... І вже немає цієї птахи, гулькнула в безмежжя світу — й тепер у кімнаті смуток пустки.

— Проведіть мене,— озвалась Марія.— Пора додому...

— А ваша дочка...

— О, Володимира... Або заснула, чекаючи мене, або читає книжку.

Жерелиця стояв ні в сих ні в тих. Чим він міг відповісти на її недавню екзальтацію, на недавній напад її почуттів?..

Півнеба затягнулось чорними хмарами, а півнеба світилося зірками, серед яких ріжками догори блищав місяць. Повітря постуденішало, запахи стали гостріші й густіші. Жерелиця поглянув униз — у підніжжі гори Сейм сірів, як розплавлений чавун, що вже вистигає.

— Скоро діти з мого дитсадка йдуть до школи. Шкода розлучатися — вчила їх тримати в руках книжку і олівець, такі смішні вони й славні, поки маленькі.

Маріїн голос пригас, наче взявся попільцем утоми.

У темному проваллі глухої вулиці (обіч посхилялись верби та ясени, в листі яких ледь-ледь уже перешіптувався вітер близької негоди) вона спитала:

— У вас жінка є? І діти?

— Є..

— А чому ви без них тут?

— Депресія... Треба самому відпочити.

Згодом, під тихий шепіт листя на деревах, вона сказала:

— Щаслива...

— Хто? — не втямив Жерелиця.

— Ваша жінка...

І йому заболіло-занило від тих слів, які він не міг ні заперечити, ні згодитися з ними. Вітрець усе дужчав, і тепер мало не все небо покрито хмарами, погасивши місяць і зоряні розсипища довкола нього. Дощ не падав, та майбутній його краплистий подув уже чувся в повітрі. Маріїне лице геть смеркло, а на лиці погасли губи — так, як місяць, заволочений несподіваною похмурою навалою.

— Ось тут я живу...

Біля ворітцят Жерелиця якимось непевним, апатичним рухом пригорнув Марію, а вона раптом відповіла з такою пристрасстю, що йому застогнати хотілося з німої розпуки, що не може їй відповісти, з тією самою неоглядністю, з тим самим запалом. І недавні слова,— мовляв,

люби мене, Маріє, своєю любов'ю, а тебе я любитиму своєю любов'ю,— видались йому блюзнірськими, видались такою тупою неправдою, на яку могла спромогтись тільки глуха кам'яна душа!

— О незрівнянний! — шепотіла Марія, і той шепіт різав його по живому, як осока: легко, без болю — і вже згодом наростав біль.— Як би я хотіла мати від вас хлопчика! Щоб був схожий на вас, такий самісінький! О, не думайте, що я хочу щось, я нічого ніколи не хочу. їдьте до своєї жінки, до своїх дітей. А тільки б ми колись ще зустрілися з вами, обіцяйте! І ви б тоді побачили свого сина!.. Так довго на вас чекала, повірте, я завжди про вас мріяла!

І Жерелиці здалось, що він починає розуміти цю дивну жінку, в якій стільки змішалось усякої крові, починає розуміти стогін її душі — природний, майже безконтрольний, починає розуміти її почуття — зовсім не реліктові, ні, а сьогоднішні, завжди свіжі й по-дівоцькому молоді. Десь підсвідомо Жерелиця порівнював їх із квіткою, яка, розквітнувши, не в'яне, не опадає, не втрачає запаху, а завжди застається розквітлою, усміхненою, й пелюстки її не в'януть, і пахощі не зникають— хай там осінь чи зима... То чому ж дивуватися з цього феномена, чому не вірити в його справжність?!

Чи не тому не віриться, що цей феномен і його реальність — наче з іншої психічної площини, яка, на диво, сприймається як ірреальна?..

Марія пішла, миттю зникла на ганку, а Жерелиця ще якийсь час стояв біля ворітцят. Стояв, вірячи й не вірячи в те, що сталося.

Уже сіялись краплі дощу, дрібненькі, як скляна пороша; зелень під вітром озивалась усе голосніше; небо затяглося хмарами, й ніч стала сліпа, невидюща. Жерелиця важко відірвав ноги й важко почвалав назад.

Усе, що казала сьогодні Марія, наново звучало в пам'яті — і вже тепер він ні на йоту не сумнівався в її щирості. Власне, він і раніше не

сумнівався, от тільки не сприймав, залишався глухим, емоційно невразливим. І оця емоційна зашкарублість зараз найдужче дивувала Жерелицю — невже він так переродився на четвертому десятку свого життя? Адже і він колись був таким, як нині Марія,— невже ці зміни, оце згасання є закономірне? Але ж чому в такому разі ця закономірність обминула Марію? Чи не самі винуваті ми в своєму передчасному вмиранні, бо щоденно, свідомо чи несвідомо, зрікаємося чогось у собі, капітулюємо перед чимось?

Із дощового хаосу серпневої ночі, з хаосу почуттів у свідомості почали народжуватись поетичні рядки, за які Жерелиця вхопився, мов за рятівну соломинку... "Не йди, кохана! Чуєш, зачекай! Прошу — любов'ю. Поглядом. Рукою. Моя душа — мов голуба ріка простелиться, щоб бігти за тобою". Складались ці рядки начебто про Марію, яка, залишаючись сама собою, водночас оберталась зовсім на іншу жінку — хоча й не абстрактну, а все ж одухотворенішу, ідеальну... "У серці — ще розряди. Ще озон. Так тільки беркут просить, як прошу я, так небо лобом б'ється в горизонт, і блискавки його чоло шматують". І він, Жерелиця, теж поставав тут іншим, одмінним од себе справжнього, й почуття його набирали мало не демонічної сили, на яку він був не спроможний... "Не йди, кохана! Хай триває сон. Триває те, що поміж нами сталося. І навіть дуб — столітній Ціцерон — тобі віддав би свій столітній пафос". Дивно, чому цей вірш складається саме так? Чому реальній картині надає інших відтінків, а не тих, які були їй властиві насправді? Як зрозуміти це свавілля уяви? А зрозумівши — чи можна виправдати?.. "Не йди, кохана! Нині не минай ні громом, ні серпневою грозою, і поцілунок блискавки нехай мене на попіл спалить із тобою!" І вже, зовсім одірвавшись від конкретного ґрунту і водночас перебуваючи в хмільній атмосфері, що постала на цьому конкретному ґрунті, Жерелиця йшов по темній вулиці, витирав долонею мокре чоло, шепотів подальші рядки, які самі народжувались... "Пішла. Пропала... Не зника озон. І не зника, здається, те, що сталося. І небо лобом б'ється в горизонт, і чується дубів столітній пафос..."

Зупинившись на горі, він вглядався в морок, не в змозі щось побачити, й шепотів вірш — усе голосніше й голосніше, аж поки слова стали перекривати рівний і густий шелест дощу, аж поки слова обернулись начебто на поезію цієї ночі, високої гори, пронизаної вітерцем, і свіжого шамрання гілля на деревах.

Повернувшись до своєї клубної кімнатки, Жерелиця увімкнув світло, зачинив двері, водночас мовби зачинивши надворі шум дощу, скинув мокрий одяг. Сівши за стіл, записав вірш, який склався по дорозі, й запитав сам у себе: "Невже від цієї пригоди зостався тільки вигаданий вірш?.. А може, вірш не вигаданий?.. А може, й вірш не зостанеться?"

І раптом прозвучало в пам'яті: "О незрівнянний!" Прозвучало так, наче було мовлено Маріїним голосом, і Жерелицю вмить обпік сором. І причина крилась не в тому, що його прийняли за іншого, а причина полягала в тому, що він, на жаль, уже давно не міг бути іншим, що процес душевної корозії вже відбувся,— і це був незворотний процес.

І ще прозвучало: "Як би я хотіла мати від вас хлопчика!" І теж прозвучало так, наче було сказано Марією, що стояла зовсім близько, мало не поряд.

— Не смію, не маю права зоставатись тут,— ударивши кулаком по столу, сам собі сказав Жерелиця.— Як я з нею зустрінуся завтра? Якими очима подивлюсь їй в очі? Те, що сьогодні сталося, непорозуміння. Вдосвіта треба їхати. Вдосвіта поїду...

І хоч де ще був той досвіток, Жерелиця дістав чемодан і почав складати олівці, пензлі, фарби, всякий дріб'язок; потім спакував рюкзак.

Марія весело стежила за ним із малюнків, пришпилених до стіни.

Вимкнув світло, знову одчинив вікно. Слухав шелест дощу, вдихав свіжі пахощі ночі... "Не йди, кохана! Нині не минай ні громом, ні

серпневою грозою..." Чому ці рядки, незважаючи ні на що, видаються йому найбільшою правдою, яку тільки він спромігся сказати? Чому?

Стоячи біля вікна, дивився в живу темряву, чекав досвітку...